# MORAL MAXIMS
## IN VERSE

---

# [illegible]

## लघुहितोपदेश

"जो [illegible] लघुहितोपदेशारस"
"[illegible] अभिसरस"

ह्या ग्रंथ

## विनायकयशवंतबेंडे

मुंबईतील सरकारी मराठी शाळेचे [illegible]
याणी केला

तो

मुंबई एथे

गणपत कृष्णाजी यांच्या छापखान्यांत

छापिला.

---

इ० सन १८५८

शके [illegible]

# अनुक्रमणिका.

# अनुक्रमणिका.

# प्रस्तावना

सांप्रतचा उदार सरकारानें लोकांचा कल्याणास्तव जा मराठी इंग्रेजी आदिकरून सर्व विद्यांचा शाळा घातल्या आहेत त्यांतून मराठी शाळेंत शिकणाऱ्या मुलांस प्राचीन कवितेचें ज्ञान होण्यास पद्यात्मक ग्रंथ नाहींत असें जाणून हा लहानसा ग्रंथ केला आहे या ग्रंथाचें मुलांस पूर्ण ज्ञान झालें असतां जो अलीकडे प्राचीन कवींचा कवितांचे वेंचे घेऊन सरकारचा सहायानें नवनीत यानामेंकरून ग्रंथ केला आहे तो वाचण्यास मुलें शक्तिमान् होतील.

हा लघुहितोपदेश पूर्वी गद्यात्मक होता तोच अभंग, आर्या, श्लोक, के-

## प्रस्तावना

कावली आणि ओंव्या यांणी रचिला आहे.. असो. सर्वांनी हा पद्यात्मक लघुहितोपदेश आपल्या मुलांस पढवून याचा उपयोग झाला असतां ग्रंथकर्त्याचा श्रमाचें सार्थक होईल.

## आर्या

प्रथमारंभींकेला ॥
पद्यात्मकग्रंथलोकभाषेंत ॥
सुज्ञेंदोषनद्यावा ॥
घ्यावागुणजोअसेलकवितेंत ॥ १ ॥
लघुमन्मतिनेकेलें ॥
लघुपुस्तकबालकांसप्रीतीने ॥
दिधलेंघेउनित्याणीं ॥
वर्तविसत्यधर्मनीतीने ॥ २ ॥
लघुमन्मतिनेकविता ॥
श्लोकांनीबद्धतेविआर्यांनी ॥
केलीदोषनदेतां ॥
घ्यावीमानुनिसमस्तआर्यांनी ॥ ३ ॥

धडा १

# देवाविषयीं वचनें

## अभंग

देवेंकेलाउपकार ॥
स्मराभनींनिरंतर ॥ १ ॥
देवाचेंतूंभयधरी ॥
आणिरायातेंआदरी ॥ २ ॥
देवदयाळूजगाचा ॥
दातासर्वपदार्थांचा ॥ ३ ॥
जेजेवाईटकरिती ॥
तेतेशिक्षेतेंपावती ॥ ४ ॥
सर्ववाईटकल्पना ॥
अपवित्रकरतीमना ॥ ५ ॥
मनेमात्रशुद्धठेवा ॥
नित्यआठवाहोदेवा ॥ ६ ॥
धरोनियांभावदेवीं ॥
वचनसत्यऐसेंठेवीं ॥ ७ ॥

कर्मेंबाईच्चांगलीं ॥
देवाजवळीनक्षांकळीं ॥ ८ ॥
कर्मचांगलेंयास्तव ॥
करोनीयांदेवास्तव ॥ ९ ॥
आज्ञादेवाचीमानावी ॥
कीर्तिदेवाजीचीगावी ॥ १० ॥
देवानेंउत्पन्नकेलेंकशासाठीं ॥
रात्रंदिवसघांटीमनामाजी ॥ १ ॥
संसारांतराच्चासर्वप्रभूचीही ॥
कीर्तिदुष्कीर्तिहितोर्चांदेतो ॥ २ ॥

घडा २

## सदाचरण व दुराचरण

### ओंव्या

कालदवडीनसदाचरणांत ॥
धन्यहोईनयाजगांत ॥
ऐसेंवागवूनीमनांत ॥
आचरतांकायउणें ॥ १ ॥

प्रामाणिकालोकमानिती ॥
त्याचीहोतसेजगींख्याती ॥
अनींत्यासिउत्तमगति ॥
त्रैलोक्यपतिदेतसे ॥ २ ॥
दुराचाराचेंदुष्फळ ॥
ऐसेंसांगतोंमीसकळ ॥
जीवींहोतसेतळमळ ॥
जनींमिळपामावा ॥ ३ ॥
जेजेवाईटकर्मेंकरिती ॥
व्यर्थमोठेपणामिरविती ॥
तेतेसुजनींकजीतपावती ॥
सुनीतिठाउकीत्यानसे ॥ ४ ॥
प्रामाणीकमनुष्याचीकीर्ति ॥
इहपरलोकींसर्वगाती ॥
सज्जनत्याचीपाहोनिमूर्ति ॥
संतोषतीमनांत ॥ ५ ॥
वाईटकर्मेंअपायघडे ॥
खांडेंसर्वअंगीगडे ॥

घोर संकटींजाऊनिपडे ॥
कर्नवांकडेंह्मणोनिर्धी ॥ ६ ॥
दुर्गुणदेहामाजीअसती ॥
देहासुखनोहेनिश्चिती ॥
जयाशरीरींव्रणअसती ॥
तयाजीवींसुखकैचें ॥ ७ ॥

धडा ३

## वडिलांचामान

आर्या

रेतूंमातृपित्याचा ॥
ठेवितजानित्ययोग्यसन्मान ॥
देईलईशतुजला ॥
आशिर्वादासिदेशितूंकान ॥ १ ॥
गुरुबापआममाता ॥
स्वामीइत्यादिकांहिकामातें ॥
कथिलेंतेंचिकरावें ॥
नवदावेंत्यांकधूंनकामातें ॥ २ ॥

संगतिद्वाडमुलांची ॥
सोडअसेंवदतिजेआईबाप ॥
मान्यनकरितांदुःखा ॥
देइलतस्समनदेतिखलसाप ॥ ३ ॥
जोतुजविद्यासांगे ॥
जोरक्षीप्राणआनंदेऊन ॥
जोभयसंकटवारी ॥
हेबापासमतिवेनहोऊन ॥४ ॥
जरिआपणवडिलांची ॥
मर्यादाठेविलीतरीबाळ ॥
ठेवितिपुढेंहितैसी ॥
आपुलितेकधिनकरितिआबाळ ॥५ ॥

धडा ४

## उपकारवअनुपकार

### आर्या

अन्योपकारकरणें ॥
सद्गुणपुरुषासयोग्यम्हणतात ॥

पीडापराशिकरणें ॥

ज्ञातेहेंकारपापगणताल ॥ १ ॥

उत्तमपुरुषह्मणावा ॥

जोशत्रूवरिकरीलउपकार ॥

बहुताडितांपरांहीं ॥

स्मरतनसेजोमनींहिअपकार ॥ २ ॥

येतोशरणतयाचा ॥

रक्षीजोप्राणसर्वशक्तीने ॥

आशेनेबद्धनसे ॥

होयतयातुष्टईशभक्तीने ॥ ३ ॥

जीवानंदसदाहो ॥

होतोउपकारकेलियावरती ॥

क्रीडाविलासयांहीं ॥

नमिळेसुखतिळहिगुंजएकरती ॥ ४ ॥

धडा ५

## मुलांचीवर्तणूक

### आर्या

हट्टानेस्वमतानें ॥

चालुंनयेषोडशाब्दतोकानें॥

आपानेंमातेनें ॥
सांगितलाशब्दवेईजेकानें ॥ १ ॥
सद्‌नींश्रवणकरावें ॥
वचनपित्याचेंतसेंचिजननीचें ॥
ऐकावेंहिगुरुचें ॥
ऐकुंनयेसांगताजनेंन्नीचें ॥ २ ॥
बाळपणींबाळांची ॥
कोमलतरुसमकुधीहिवांकेल ॥
घेईलजागुणाला ॥
तोगुणमतिवेष्टुनीहिफांकेल ॥ ३ ॥
विद्यालयींमुलानें ॥
जाण्याचावेळनित्यसाधावा ॥
मनिनित्यवागवावें ॥
गुरुचामजबोलतोनबाधावा ॥ ४ ॥
प्रतिदिनिमनींमुलानें ॥
आळसतैसाचिहद्दनकरावा ॥
नूतनपाठपढावा ॥
मूर्खांचासंगमात्रनधरावा ॥ ५ ॥

विद्योत्सुकबालानें ॥
दुर्जनसंगेंकधींनखेळावें ॥
विद्यारिपुधुळिमाजी ॥
पोरेंलोळतितसेंनलोळावें ॥ ६ ॥
बाळपणींस्मृतिराहे ॥
तरुणावस्थेंतत्यासदेइफळ ॥
प्रभुलाभवृद्धकाळीं ॥
सद्विद्याकरितिजन्महासफळ ॥ ७ ॥

घडा ६

## राग

### श्लोक

अरेकारणेंरागयेण्यासथोडीं ॥
ह्मणोनीसदाशांतताअंगिंजोडीं ॥
बहुतांदिशींरागयेईजयाशी ॥
तयानेपहाजिंकिलेंइंद्रियांशी ॥ १ ॥
सदासत्यसेवोनियांगोडबोले ॥
तयापाहुनीज्ञानिताव्कालडोले ॥

अशापासुनीहोयतंटाकसाहो ॥
ययाकारणेसर्वआघातसाहो ॥ २ ॥

घड़ा ७

# क्षमा

## आर्या

दिधलंदुःखपराने ॥
उसनेफेडूंनयेचिसोसावें ॥
शिक्षादेवतयांला ॥
करिलह्मणोनीडगीचबैसावें ॥ १ ॥
वाचेवदतोजोनर ॥
अपुलाअन्यायसज्जनापाशीं ॥
तत्कालसज्जनाहीं ॥
क्षमाकरावीभिवोनिपापाशीं ॥ २ ॥
जाणुनिपरापराधा ॥
क्षमाकरिलतोचिबोलतीसुजन ॥
त्यावरिकृपाकरीप्रभु ॥
यास्तवठेवापरोपकारिमन ॥ ३ ॥

धडा ८

# दुर्व्यसन

## श्लोक

गांजाओढुंनकोसुरापिउंनकोहीभांगघोटूंनको ॥
गोळीखाउंनकोअफूतरिनकोमाजूमसेवूंनको ॥
कांहींचोरुंनकोठगाफिरुंनकोवेश्याहिपाहूंनको ॥
विद्याज्ञानकलाअसोतमनुजायावेगळेंतेंनको ॥ १ ॥

## आर्या

द्यूतक्रीडेपासुनि ॥
चोरीचेंव्यसनत्यासिलागेल ॥
तेणेंजीवाहानी ॥
जरिजगलातरिहिभीकमागेल ॥ १ ॥
खेळुनिजुवाधनाला ॥
सांगमलाकोणिआजिसांठविलें ॥
रमलेव्यसनींगमले ॥
त्याणींस्वकुलाशिमात्रबाटविलें ॥ २ ॥

## धडा ९

# प्रामाणिकवर्तणूक

### आर्या

परधनबहुकळाने ॥
चोरीनेंत्यांकधींनमिळवावें ॥
मनपरकांतिवरती ॥
जातांआधींतयाशिवळवावें ॥ १ ॥
खोट्याहिताजव्याने ॥
खोट्यावजनेहिमालजेविकिती ॥
अपराधकारकरती ॥
सुजनामाजीकधींनतेटिकती ॥ २ ॥
उत्तमरीतिधरावी ॥
चोखसदातोहिशोबराखावा ॥
कांहींहिकारणींतूं ॥
लांचअसाहीकधींनतोखावा ॥ ३ ॥
ऐकादुष्टरिपूहे ॥
चोरीचाहाडीतसाचिव्यभिचार ॥

अंगींजाचेवसती ।।
त्याचामजशींनकोचिसंचार ।। ४ ।।
त्यांमदतीसनजावें ।।
नशिरावेंमसलतींतबंडाचा ।।
कागदखोटेंकरुनी ।।
देउंनकोद्रव्यराशिदंडाचा ।। ५ ।।

घडा १०

## सत्य

### आर्या

हेंसत्यकेविआहे ।।
सुजनसुविद्यासुमार्गदासवर्ते ।।
तद्विपरीतअसेंजें ।।
खोटेंभाषणमनांतखवखवतें ।। १ ।।
खोटीसाक्षनद्यावी ।।
सज्जनऐशासपापह्मणतात ।।
यास्तवसत्यवदावें ।।
सांगेगुरुआणिबागृहींतात ।। २ ।।

जोनरमिथ्याभाषण ॥
करिलतयाचाधरीलविश्वास ॥
तोहिनफसेलकेवळ ॥
फसवुनिदेईलत्यासविश्वास ॥ ३ ॥
हेंमीकार्यकरीनचि ॥
ऐसेंसांगोनिकार्यतत्काल ॥
करणेयोग्यअसेबा ॥
सुजनासीजाणहाचरेचाल ॥ ४ ॥

## धडा ११

# चाहाडी

### श्लोक

चाहाडीकरीतोचिचहाडखोर ॥
यांचासर्वेजातिलतेनथोर ॥
निंदातशीनक्कलजोकरील ॥
तोबुद्धिकीर्तीसपहाहरील ॥ १ ॥

### केकावली

अरेगुरुवरेंतुलाकथिलतेंनलोभास्तव ॥
ह्मणेकरितनित्यजासुजनसद्गुणाचास्तव ॥

जमन्मातिपितागुरुन्नयमनींसदाआठवीं ॥
असासदुपदेशहान्हदयिंतूंसदासाठवीं ॥ १॥

धडा १२

# लोभवऔदार्य

आर्या

पेवेंभरोनिठेवी ॥
धान्याचींबहुतकालतोंनरजो ॥
इच्छीमहागविकण्या ॥
वांच्छीदुष्काळहेंमुलांसमजो ॥ १ ॥
त्यावरिसर्वजनाचा ॥
शापबसेमुख्यलोभहामूळ ॥
यास्तवतुह्मीतयाला ॥
द्यावाकाढोनिदेहिंचासमुळ ॥ २ ॥
लोभीअधिकाशेनें ॥
हरविलसुखआपुलेंचिपूर्वीचें ॥
धनमिळविण्यासलोभें ॥
वांच्छीबहुतलभरोनिऊर्वीचें ॥ ३ ॥

उपभोगवैभवाचा ॥
घेनोआपणपरानेंहींचिसुख ॥
तोजन्मलाकशाला ॥
ऐशाचेंदृष्टिनेंनपाहुंमुख ॥ ४ ॥
जेजेउद्दारअसती ॥
प्रीतिसयांवरिकरीतिजनसारे ॥
जरिअसुखेंतिपडती ॥
नराहतीमहुतकाळपरिसारे ॥ ५ ॥
अन्यातेंरक्षावें ॥
श्रमवावेंस्वांगनित्यसत्कर्मी ॥
औदार्यहेंधरावें ॥
वेचावेंधनपरंतुसद्धर्मी ॥ ६ ॥

## धडा १३

## मत्सर

### श्लोक.

शरीरींबहुक्षीणतामत्सरानें ॥
पहायेतसेजैसिजीर्णज्वरानें ॥

नराचींसुखेंपाहुनीदुःखहोतें ॥
अशामत्सऱ्यालासदादुःखहोतें ॥ १ ॥
निंदापरांचीश्रवणींपडेंदे ॥
दुःखेंतयादुर्घटहींवडेंदे ॥
एसामनीइच्छितमत्सरीतो ॥
हादुर्मतिदुर्नयरेथरीतो ॥ २ ॥
व्हावेंजरीदुःखपरासिकांहीं ॥
ध्यावेंतयानेकरुनिस्वदेहीं ॥
पाहेंकसामत्सरदुष्टआहे ॥
चोरोनियांमानवदेहिराहे ॥ ३ ॥

## घडा १४

# गर्वआणिनम्रता

### आर्या

रेतूंस्वकीयचित्तीं ॥
यथार्थबोधाविमीनआणावें ॥
बानम्रताधरावी ॥
गर्वानेसर्वनाशजाणावें ॥ १ ॥

गर्वनकरितांचित्तीं ॥
कींनपर्णेसज्जनादियाळवळी ॥
स्वान्तदेवागावें ॥
सांगमळाकोणदुर्जनाकवळी ॥ २ ॥
शास्त्रादिकविद्येनें ॥
पंडितमोठाचिमीऐसेंमानी ॥
तोशिशुवृद्धांमध्यें ॥
तयांगळाजतोचिअभिमानी ॥ ३ ॥
नाहींमत्समऐसें ॥
म्हणेदरनधरोनिसर्वांशीबोले ॥
खलमदलक्षणजाणा ॥
ज्ञाताबुधम्हणोनियांडोले ॥ ४ ॥
हागर्वदुष्टआहे ॥
कुजनसखाकरिलज्जाणकलहास ॥
देसोडुनीतयाला ॥
नाहींतरिहोयसज्जनींहास ॥ ५ ॥
कथिलीमूर्खपणाचे ॥
यायोगेंसांगतोंमकोभांगू ॥

ऐसेंस्वगुणास्वमुखें ॥
ऐसेंन्यासमकुगवुनीनकोसांगूं ॥ ६ ॥
प्रत्येकभाषणीतूं ॥
निजमतिलायुक्तिनेंनवढवाणी ॥
कारणहेंचअसेकीं ॥
वाणीलान्यूनतासदाआणी ॥ ७ ॥
सत्कालघालवावा ॥
जोजगदीशेंसमर्पिलातुजला ॥
त्यांतुनिदिधलाकांहीं ॥
वदनें…कुनिपाठदेजला ॥ ८ ॥

## घडा १५

# दया

### आर्या

ऋणजरिदीनादिधलें ॥
व्याजतयाचेंतयाशिसोडावें ॥
जेसंकटांतपडती ॥
त्यांतुनिसत्वरतयांशिकाढावें ॥ १ ॥

जोनरभलाअसेतो ॥
मगतेनेनिजपथंसरसील ॥
तोसुखकल्पतरूचें ॥
मग।तळींसुफळजाणभक्षील ॥ २ ॥
पाहुनिदीनजनातें ॥
करिलदयात्यासरिसबोलावें ॥
प्रभुचीकृपानिहोइल ॥
मगकांसुजनेअशानडोलावें ॥ ३ ॥
जरितवशत्रुउपाशी ॥
असलातरिभक्षणासमाकरदे ॥
जालावस्त्रनसेत्या ॥
नेसायादेरहावयाघरदे ॥ ४ ॥

## धडा १६

# मेहेनत

## आर्या

श्रमबहुकरोनिकरिती ॥
निजकामेआपुल्याशरीरानें ॥

त्यालागभुन्यामाजी ॥
देतोफळचांगलेंचिमुकरानें ॥ १ ॥
अन्याचाहस्तानें ॥
होतनसेकार्यतूंजसेंकरिसी ॥
नकरितिअर्धार्धहिते ॥
समजुनियांचालतक्षणींतरसी ॥ २ ॥
जरिनित्यनेमधरिला ॥
तरिबांधुनिसदनपूर्णहोईल ॥
तैसेंपुस्तकनियमें ॥
वाचितअसतांहिपाठराहील ॥ ३ ॥
विद्याकठिणहिअसतां ॥
जरिशिकसीतरिचसाध्यनेमाने ॥
येईलसर्वतुजला ॥
श्रेष्ठपणानाहिंजाणहेमाने ॥ ४ ॥
मनुजायत्नकरावा ॥
आळससोडोनिकार्यकरण्यास ॥
कथितोंयोग्यनसेरे ॥
देवावरिभरवसाहिधरण्यास ॥ ५ ॥

पंगूदैवअसेरे ॥
यत्नकरावाअसेंसदासमज ॥
निश्चयदैवावरतीं ॥
ठेवावाभोग्यवाटेलनमज ॥ ६ ॥
आचाआळसदेहीं ॥
वाढेल्याचासमर्थशरीराचा ॥
होतोक्षयमोलैचा ॥
हुलनाचाआणिसर्वकामाचा ॥ ७ ॥
वाटेजरिनवचितीं ॥
सत्कर्मेंकरुनिकाळदवडीन ॥
तरितत्क्षणींकरावीं ॥
बोलावेंआळसाशिरगडीन ॥ ८ ॥
आळसदारिद्र्याचा ॥
दुःखाचाआलयापजाणावा ॥
कामाचादेहाचा ॥
नाशकरीह्मणुनिदेहिंनाणावा ॥ ९ ॥
वाटेनाभियनिद्रा ॥
आटेधमत्यादारिद्रलागेल ॥

वाढेबुद्धितयाची ।।
वाढेनिःशंकभीकमागेल ।। १० ।।

### धडा १७

# संगति आणि मैत्री

### आर्या

थट्टाकरणेंहेंतरि ।।
मित्राशींशत्रुताखचितहोई ।।
यास्तवतीनकरावी ।।
मद्वचनामान्यताउचितदेई ।। १ ।।
उत्तममनुष्यजाकीं ।।
तत्संगातूंकधींनकोसोडूं ।।
वाईटमनुष्ययाची ।।
दुःखदमैत्रीतशीनकोजोडूं ।। २ ।।
संकटसमयींहोत्ये ।।
मित्रपरीक्षानसौख्यकालांत ।।
बालांशिसर्वऐसें ।।
सांगुनिकरणेंप्रसिद्धशालांत ।। ३ ।।

वाइटमार्गेंबहुनर ॥
जाणारेहेंतुह्मीमनींसमजा ॥
सत्संगावांचुनियां ॥
दवडुनयेकालहेंबरेंउमजा ॥ ४ ॥
उत्तमनरजोत्याचा ॥
दुःसंगानेस्वभावबिघडेल ॥
यास्तवकधींनकरणें ॥
सत्संगानेंचदैवउघडेल ॥ ५ ॥
जोनरउत्तमचालीं ॥
वागतसेत्यासदैवजनमोठे ॥
वर्णितिकरीबुधाची ॥
मैत्रीतेंहोयकींवजनमोठें ॥ ६ ॥
बहुदुर्व्यसनेजाला ॥
असतीत्याचानधेंइंबापवन ॥
पाहुनिदूरसरावें ॥
वदतीबुधतेंचिबोलतोंनवन ॥ ७ ॥

धडा १८

# बुद्धि आणि विद्या

## आर्या

विद्याप्रातःकाळीं ॥
जरिशिकशिलतरिचशीघ्रयेईल ॥
करितांसदैवमनुजा ॥
सर्वसुखातेंक्षणांतदेईल ॥ १ ॥
जेअज्ञलोकअसती ॥
तेज्ञानाचाकरोनिधिःकार ॥
तैसाबुद्धीचाही ॥
करितितयांतेंनसोनिअधिकार ॥ २ ॥
सुतबुद्धिमानअसतां ॥
जनकाचेंकारिजसेंबरेंनित्य ॥
तैसेंअन्योपायें ॥
होइनहेंबोलतोंवचनसत्य ॥ ३ ॥
स्वर्णापरीसआहे ॥
शाहणपणचांगलेंअसेंसमज ॥

रे बुद्धिहीन जनासी ॥
योग्य नव्हे मर्नीच हें उमज ॥ ४ ॥
रे मूर्ख पुत्र असतां ॥
बापाला दुःख सर्वदा होतें ॥
दिसतां वदन सुताचें ॥
आधिविना देह जाळिलें होतें ॥ ५ ॥
शिकेला गुणि नाहीं ॥
अडपणा ज्ञान हें हि कोणास ॥
नाहीं जया प्रतिष्ठा ॥
तो बैसे बुध समेंत कोणास ॥ ६ ॥
जाणे विद्या केली ॥
गरज तयाची जनासि लागेल ॥
जो नर पाहे तोऱ्या ॥
प्रभु जवळी शिव सदा हि मागेल ॥ ७ ॥
वय अति लहान असतां ॥
विद्या येथें तशी न ये तरुणा ॥
विद्या न सेत याची ॥
सुजनाला तिळ भरी न ये करुणा ॥ ८ ॥

आस्तवबाळपर्णांत्वां ॥
विद्याभ्यासाशिफारलागावें ॥
करजोडुनीप्रभूचें ॥
निर्मलसद्यशतुवांसदागावें ॥ ९ ॥
इतरधनातेंजाणा ॥
चोरसदाटपुनिसर्वहीलुटिती ॥
धनपतिलागींधरुनी ॥
दंडेंसर्वांगतत्क्षणींकुटिती ॥ १० ॥
सद्विद्याधनमोठें ॥
भीतिनसेआमबंधुचोरांची ॥
जेसद्विद्याकरिती ॥
तेपावतियोग्यताहिथोरांची ॥ ११ ॥
विद्याधनान्यधनहें ॥
जैसेंवेचीतसेंकमीजाणा ॥
अर्पीविद्यात्याची ॥
वाढेशुक्लेंदुवन्मनींआणा ॥ १२ ॥

धडा १९

# प्रतिष्ठा

## श्लोक

धनाहुनीयाजगतींप्रतिष्ठा ॥
मोठीअसेजाणजनावरिष्ठा ॥
जीएकदांगेलिपुन्हानयेई ॥
तसेंनहेंद्रव्यफिरोनयेई ॥ १ ॥

## आर्या

आनंदहोतनाहीं ॥
कीर्तिनसोनीसमीपधनअसतां ॥
तैसाविद्यायेतां ॥
होयनआनंदकायधननसतां ॥ १ ॥
तुजपाहिजेप्रातिष्ठा ॥
दुर्गुणदेहींतरीनवसवावे ॥
सत्संगतिचधरावी ॥
सन्निधदुर्जनकधींनवसवावे ॥ २ ॥

धडा २०

# कृतज्ञता

## आर्या

जाणुनिउपकारातें ॥
प्रत्युपकाराकरीलजोत्याचे ॥
योजितकार्यांसाठीं ॥
सहायहोतीनसोनिनात्याचे ॥ १ ॥
जोआपल्याहितप्रद ॥
मित्रातेंकरिउपद्रवालोक ॥
त्याचेंकल्याणकधीं ॥
नाहींहोणारतोकरीशोक ॥ २ ॥

## अभंग

ऐसेंमाझेंमत ॥ सततरक्षावें ॥
नंतरभक्षावें ॥ सौख्यफळ ॥ १ ॥

घडा २१

# संतोष

## आर्या

देवानेजेंदिधलें ।।
त्यांतचिसंतोषनित्यमानावा ।।
तोअरिनाहींतरिया ।।
नरानसुखदेपदार्थकांहिंनवा ।। १ ।।
परवस्त्रभूषणातें ।।
पाहुनियांबालहट्टजरिघेती ।।
जननीजनकापाशीं ।।
नसतांकोठुनितयांसतींदेती ।। २ ।।
जोनित्यतुष्टचित्तें ।।
राहेतोनरधनाढ्यजाणावा ।।
जाचीआशामोठी ।।
तोचिदरिद्रीमनांतआणावा ।। ३ ।।
मीबहुदु:खीऐसें ।।
मानुनिचित्तांतखेदजरिहोई ।।

तरिआपणाहुनिवडु ॥
दुःखीपाहूनिशांतिसुखवेई ॥ ४ ॥

## घडा २२

# भाषण

### आर्या

हासुनियांनवदावें ॥
नधरावाभाषणांतअभिमान ॥
जोनरऐसाचाले ॥
तोपावेबुधजनांतसन्मान ॥ १ ॥
वाणीमधुरअसावी ॥
लाजनसावीकदापिवदतांना ॥
मर्यादशीलवाचा ॥
ठेवावीक्ष्मातलींहिवसतांना ॥ २ ॥
भाषणसत्यअसावें ॥
आणिहितावहतसेंचबहुगोड ॥

सद्विद्येचीठेवी ॥
सत्संगानेकरोनियांजोड ॥ ३ ॥
धिःकारसज्जनाचा ॥
नकरावासर्वथैवकवणाचा ॥
नवनवर्देमीकांहीं ॥
अर्थपहापूर्वशास्त्रकथनाचा ॥ ४ ॥
ऐकुनिपरवाक्यातें ॥
प्रत्युत्तरमगसुयुक्ततेंद्यावें ॥
नकधींबोलायाला ॥
अधिरमनालाकरोनियांजावें ॥ ५ ॥

## धडा २३

# कर्ज

## आर्या

आणूंनयेउधारें ॥
ठेउंनयेफाररोजहेंखातें ॥
हळुहळुयाचायोगें ॥
द्रव्यालाकीर्तिलाहितेंखातें ॥ १ ॥

आशयाधिकवेची ॥
तोहोइलकर्जदारलोकांचा ॥
ज्ञानेतयासिह्मणती ॥
संसारींज्ञानहीनहाकाचा ॥ २ ॥
काढुनिद्रव्यपराचें ॥
खर्चिशितारिअंतिदुःखपावशिबा ॥
गेलेंसर्वहिह्मणशी ॥
मगदेशींव्यर्थदोषकांनशिबा ॥ ३ ॥
घेशीकर्जजयाचें ॥
त्याचाजरिएकवायदाचुकला ॥
थुकतीजनतोंडावर ॥
यास्तवकाणितोचिअब्रुलामुकला ॥

धडा २४

## धैर्य

### आर्या

जन्मायेईत्याला ॥
मृत्युदरिद्रादिसंकटेंअसती ॥

तीसींसोसायाला ॥
धैर्याचीन्दर्दायपाहिजेवसती ॥ १ ॥
जलनिधिमाजीअसती ॥
खडकजसेस्थीरतेविधीराचें ॥
सन्मनसंकटसमयीं ॥
नचळेहेंसिद्धवाक्यथोराचें ॥ २ ॥
अनुजामनअधिराचें ॥
संकटकाळींखरेंचिडगमगतें ॥
यास्तवधैर्यधरोनी ॥
भोगावेंसर्वदाहिसुखमगतें ॥ ३ ॥

## घडा २५

# याचना

## आर्या

देतांभीकपरानें ॥
घेतांसुजनेंतयात्रपाअन्य ॥
नाहींनिश्चयमनुजा ॥
घेईनात्यासबोलतीधन्य ॥ १ ॥

बळकटशरीरअसतां ॥
अन्यार्पितधान्यें[illegible]भरीउदर ॥
जोकांभरीलत्याचें ॥
व्यर्थजिणेंमृतचिबोलतोंनदर ॥२॥
निजकष्टार्जितअन्ना ॥
भक्षुनिवांचेनमीतसाचिधनें ॥
कष्टार्जितेंचिहोइन ॥
संपन्नअशाचिवागअभिमानें ॥ ३ ॥
जोंवरिअन्यासन्निध ॥
मागायाचेंनकारणप्राप्त ॥
तोंवरिथोरपणागुण ॥
जाणावाकोणिनाहिंमगआप्त ॥ ४ ॥
जोंवरिचालेलतुझें ॥
तोंवरिलोकांतभीकमागुंनको ॥
तैसाअन्नार्थीतूं ॥
सत्रींजाउनिकधींहिजेउंनको ॥ ५ ॥
सत्यानेंउद्योगें ॥
तैसेंनिजनिश्चयेंस्वहितहोतें ॥

नाहींतरिजाणावें ॥
अंततलोकींखरेंअहितहोतें ॥ ६ ॥

घडा २६

# द्रव्य

## ओव्या

सत्कर्मानेमिळवावेंधन ॥
त्याचाव्ययसत्कर्मावांचुन ॥
करूंनयेकर्महीन ॥
पापबंधनजाणोनी ॥ १ ॥
द्रव्यसार्थकपरोपकार ॥
घडावाकधींनअपकार ॥
जरीघरींअसेअधिकार ॥
लोकींधिःकारहोईतो ॥ २ ॥
मिळविलेंअकर्मानेधन ॥
जरीउपभोगकरितीआप्तजन ॥
तरीमिळविणारावांचुन ॥
पापविभागीदुजानाहीं ॥ ३ ॥

झुलन्याचीबराबरीव्हावी ॥
यासाठींहोहांवधरावी ॥
हांवन्यातेंखर्चकरवी ॥
दु:खजाणवीशेवटीं ॥ ४ ॥

## धडा २७

# विचार

### श्लोक

प्रथमनिजमनींसद्विचारहा ॥
करुनियांपुढेंकामतूंपहा ॥
सांगतोअसेंजरिनचालशी ॥
कधिहिरेनरासुखनपावशी ॥ १ ॥
यत्नकरुनियांकामकोणतें ॥
सिद्धहोतसेआधिजाणतें ॥
मगकरावयालागलौकरी ॥
ज्ञानिबोलिलेयुक्तिहीबरी ॥ २ ॥
लोचनेतुलावस्तुजीबरी ॥
दिसतसेनसेतेविअंतरी ॥

ह्मणुनियांनरासद्विचारसा ॥
ठेवींनित्यतूंहाचिआरसा ॥ ३ ॥

अभंग

अविचारीजनासुखयालोकांत ॥
तैसेंहिस्वर्गांतहोतनाहीं ॥ १ ॥

घडा २८

## वस्त्रभूषण

### आर्या

जोवस्त्रभूषणानें ॥
स्वांगसुशोभितकरावयालागे ॥
तोनरनीचह्मणावा ॥
सद्यशधनहानिलापह्मामागे ॥ १ ॥
मनुजाचासुगुणानें ॥
देहजसाशोभतोतसानथनें ॥
शोभेआणितसातो ॥
आन्यांचासत्पदींसदानमनें ॥ २ ॥

श्लोक

जरीगुणचिचा गलेतरिशरीरहेंशोभतें ॥
परंतुअतिभूषणेंसुजनसन्मनक्षोभतें ॥
असोगुणचिचागलेंन्दर्थिजेसदाठेविती ॥
नतेकधिहिभूषणेंकरुनियांसुखासेविती ॥ १ ॥

## घडा २९

# द्रव्यसंरक्षण

अभंग

निजप्राप्तीकितिआहेहेंजाणून ॥
लाभाहूनीऊनखर्चकरी ॥ १ ॥
विचारानेऐसेंद्रव्यसंरक्षण ॥
होईलरक्षणआपत्काळीं ॥ २ ॥
पुढेंद्रव्यमिळेआहेह्माभरवसा ॥
तरीआधींपैसाखर्चुंनये ॥ ३ ॥
दमडीदमडीकरुनीरुपयाबांधावा ॥
तीचानकरावाअपमान ॥ ४ ॥

धडा ३०

# सत्कालक्षेप

### श्लोक

मुलाफुकटकालतोकधिहिजाउंदेऊंनये ॥
कदाचिदपिजायजोफिरुनितोचिहातानये ॥
[illegible]सत्कालतो ॥
[illegible]भूपालतो ॥ १ ॥

### आर्या

जींजींकामेंयेती ॥
तींतींअसतीशिरावरीनिन्य ॥
यास्तवनघालवावा ॥
व्यर्थक्षणसांगतोंवचनसत्य ॥ १ ॥

धडा ३१

# शिवरेंभाषण

### आर्या

जोनरनिंदाकरितो ॥
देतोगालिप्रदानअन्यजना ॥

सोडिलजनींघपणातें ॥
दाविलसेकधिक्येंधिनांघजना ॥ १ ॥
भाषणपरस्परांशीं ॥
करितांकरितांहिरोपजरिआला ॥
कारणतेंचिधरुनिमनीं ॥
त्यावारिनकधींहिवाळिजेघाला ॥ २ ॥
महदाश्रयबळजनजो ॥
दाखवितस्कालदंडजरित्यातें ॥
झालानाहींतरितो ॥
पावे [illegible] ॥ ३ ॥

घडा १२

## हितार्थीवचनें

### आर्या

बधिरह्मणावेंकोणा ॥
हितवचनातेंनघेइजोकानीं ॥
क्रोधाधीनअसेत्या ॥
अंधह्मणावेंसमग्रलोकांनीं ॥ १ ॥

भाषणसुयुक्तनसतां ॥
बहुबोलेपरिमुकाचिसमजावें ॥
कार्याकार्यनजाणे ॥
तोपशुऐसेंमनांतउमजावें ॥ २ ॥
अन्योपकारकरितो ॥
स्याचेंयशगातियाचकानींकीं ॥
[illegible] ॥
हेंकेलेंश्रवणयाचकानींकीं ॥ ३ ॥
आयुर्धनतारुण्या ॥
विद्युत्समभानुनीवसेमांहित ॥
सावधतोचिह्मणावा ॥
तोचिसदामान्यसाधुजनमहित ॥ ४
दैविकदैहिकभौतिक ॥
झालेंनगणीकधींहिसंकटकीं ॥
धीरतयांसिह्मणावें ॥
नडगेरिपुचाहिजोमहाकष्टकीं ॥ ५ ॥
जाचेंचित्तनसेस्थिर ॥
सुखस्यापुरुषानसेत्रिकोटिगुणें ॥

तेंचिअचंचलहोतां ॥
वाढेसुखन्याहुनीहिसिंधुउणें ॥ ६ ॥
आत्मस्तुतिलामोहुनि ॥
मानुनयेथोरमीअसेंकोड ॥
जोआत्मकार्यसाधक ॥
बोलेलचितोबहूपरीगोड ॥ ७ ॥
खलकृतअपुलीनिंदा ॥
अन्यमुखेंऐकतांचिकलहाला ॥
जाणेंयोग्यनसेवा ॥
कींखलसेवीसदस्तुतीहाला ॥८ ॥
देखुनिरंकापुरुषा ॥
धिःकारनतूंकरूनिअपमान ॥
दैवेंतशीचअपुली ॥
गतिनोहिलयासिकायहोमान ॥ ९ ॥
थोरजनींवैरनसें ॥
विश्वासाहिदुर्जनींखलींप्रेम ॥
अनुचितकर्मारंभहि ॥
केवळमृत्यूचिजाणहानेम ॥ १० ॥

अपुल्यापाशींअसतां ॥
धनजनमैत्रीकरावयायेती ॥
परिद्रव्यहेंचिनसतां ॥
तेजनसुगुणासदूषणेदेती ॥ ११ ॥
जोनिष्कपटप्रेमें ॥
हितवदतोयाजनांततेबोल ॥
[illegible] ॥
मानुनिअमृतासमानतूंडोल ॥ १२ ॥
विश्वासार्हापुरुषा ॥
वाचुनिअपुलेंकथूंनयोचिगुज ॥
मोहेंजरिकथिशीवा ॥
विपरितहोईलसांगतोंचितुज ॥ १३ ॥
मित्रापाशींअपुलें ॥
गुह्यअसेजरितरीहिबोलावें ॥
जेमित्रकार्यतेंही ॥
अपुल्याकार्यासमानतोलावें ॥१४॥
न्यायेंकरुनिधनार्जन ॥
नित्यतयाचेंअनुक्रमेंचिकरी ॥

व्ययलेखनहीन्याचें ॥
करणेंसुखहेंहिमानसींविवरी ॥ १५ ॥
आहारींव्यवहारीं ॥
नधरावीभीडधरुनिनान्यातें ॥
धरितांआमन्वानें ॥
सुखकल्पांतींहिहोइनान्यातें ॥ १६ ॥
न्यागानचमानाहो ॥
युक्तिरहितबोलिलाजरीथोर ॥
हितमितयुक्तिसहितजें ॥
मानावेंजरिवदेलतेंपोर ॥ १७ ॥
आमांतचितोडावा॥
नचन्यावाकलहसदनिराजाचा ॥
येणेंचिहोयसुखन्या ॥
सुखनोहेकलहमंदिरींजाचा ॥ १८ ॥
रिपुएकवेळझाला ॥
न्याचातूंभरवसाचिनधरावा ॥
पश्चात्स्नेहतयाचा ॥
नाशकसाजाणुनीचनकरावा ॥ १९ ॥

मृतपुरुषाचीनिंदा ॥
करणेहाधर्मराहतोअधर्मा ॥
ज्ञान्यानेनकरावा ॥
करणेहामानितोचिपरवधर्मा ॥ २० ॥
प्राणासमानद्रव्यहि ॥
धनतेंवेचुनिशरीरकरिजतन ॥
[illegible] ॥
मिळतेंमिळविनशरीरधनवतन ॥ २१ ॥
गुह्यपराचेंउघडें ॥
नकरीतूंधरुनियांमनींरोष ॥
पीडापरासिकरणे ॥
याहुनिदुसरानसेजनींदोष ॥ २२ ॥
जरिसर्वइंद्रियांतें ॥
जिंकुनिकरितातमुक्तरसनाही ॥
बुडवीलतीचयास्तव ॥
मधुरपदार्थांतजाणरसनाहीं ॥ २३ ॥
घेउनिविकतपराचा ॥
वादकरावानयांतसुखलेश ॥

आम्हांहीतोंडफुटें ॥

वदतीबुधहाजनांतसुखलेश ॥ २४ ॥

आरंभुनियांएका ॥

कन्यादुसन्यासहातघालावा ॥

शेवटएकाचाही ॥

होईनामूढतोचिबोलावा ॥ २५ ॥

बोलतअसतांदोघे ॥

तेथेजाउनितयांचियाबोला ॥

ऐकूंनयेचिआपण ॥

पुरुषविचारेंचिपावतोमोला ॥ २६ ॥

कांहींवृत्तपराला ॥

सांगतअसतांनसेलअवधान ॥

आग्रहकरूनित्याला ॥

सांगावेंहेंहियोग्यबहुधान ॥ २७ ॥

कार्यींआपणअसतां ॥

आलाकार्यासअन्यघेऊन ॥

मार्गीलावावेंन्या ॥

उत्तरत्याचेंहिशीघ्रदेऊन ॥ २८ ॥

बहुतांकार्यांलाजो ॥
आरंभील्यानरासएकहितें ॥
होईलऐशायोगें ॥
होतीलतयानरासकायहिते ॥ २९॥
मीचतुरअसेंमानुनि ॥
बोलायानचदहांतजावेंगा ॥
जातांउपहासाला ॥
होसिलतूंपात्रआणिउद्वेगा ॥ ३० ॥
चुकल्याआपणपदरीं ॥
अवश्यघेणेंअसेंमनींआण ॥
वादतयाचाकरणे ॥
हेंखोटेंपणमनांततूंजाण ॥ ३१ ॥
अतिशयममतापुत्रीं ॥
करणेयेणेचिदुर्गुणींनाश ॥
येणेंचिहोतसेवा ॥
उत्तमगतिरोधिणारहापाश ॥ ३२ ॥
ममताअशीकरावी ॥
होयजिणेपुत्रसद्गुणकरंड ॥

जोयासंसारांतिल ॥
दुःखार्णवमग्नमानवतरंड ॥ ३३ ॥
असतांनीतिज्ञपुरुष ॥
भक्तिविणेंव्यर्थसर्वतेंज्ञान ॥
संकटसमयींनीतिन ॥
भक्तीदेईलजापरीमान ॥ ३४ ॥
यजमानाचेगुणकीं ॥
दुर्गुणतेस्पष्टसेवकेंहोती ॥
जैसास्वामीवागे ॥
बहुधागुणतेचिसेवकींयेती ॥ ३५ ॥
स्वीकारदुर्गुणाचा ॥
करितोअपकीर्तितीगुणामार्गे ॥
असतेगेलातरिती ॥
जीकशतादेहिजाहलीरोगें ॥ ३६ ॥
करितांआमन्वानें ॥
नरजोमानीचनासदुपदेश ॥
लज्जाआणिदरिद्रहि ॥
लघुतापावेजरीहिसुपदेश ॥ ३७ ॥

गृहअतिसंन्निधजाचे ॥
त्यापुरुषावरिकरूनकोरोष ॥
त्यांशींसलग्नीनें ॥
असतांहोईलसर्वदातोष ॥ ३८ ॥
बत्तिसघडेमिळोनी ॥
हाबाळांलघुहितोपदेशखरा ॥
वर्णनकेलात्यांला ॥
आर्याछंदेंकरोनिमान्यकरा ॥ ३९ ॥
परमेश्वरप्रसादें ॥
कविताहीलघुहितोपदेशाची ॥
केलीपाठकरावी ॥
प्रीतिधरावीसदास्वदेशाची ॥ ४० ॥

# कठिणशब्दांचा कोश.

| शब्द | अर्थ |
|---|---|
| अब्द | वर्ष |
| अन्योपकार | दुसऱ्यावर उपकार |
| अर्धार्ध | चतुर्थांश |
| उर्वी | पृथ्वी |
| ऊन | उणा |
| करंड | डबा |
| कांता | स्त्री |
| खलेश | दुष्टाचास्वामी |
| ख | आकाश |
| जलनिधि | समुद्र |
| तरंड | नौका |
| तरु | वृक्ष |
| तोक | मुलगा |
| त्रपा | लज्जा |
| दर | भीति |

| शब्द | अर्थ |
|---|---|
| दुःखार्णव | दुःखसमुद्र |
| धी | बुद्धि |
| नव | नवा |
| पवन | वायु |
| मग्न | बुडालेला |
| महींत | पृथ्वींत |
| महित | पूज्य |
| याचकानीकीं | याचकसमुदायांत |
| वसु | द्रव्य |
| शिव | कल्याण |
| शुक्लेंदुवत् | शुक्लपक्षींचा चंद्रमाप्रमाणे |
| षोडश | सोळा |
| सदन | घर |
| सदुद्यम | उत्तम व्यापार |
| हाला | मद्य |
| ऱ्ही | लज्जा |
| क्ष्मा | पृथ्वी |

# शुद्धिपत्र

| | | अशुद्ध | शुद्ध |
|---|---|---|---|
| प्रस्तावना | | | |
| आर्या …… | | पद्यात्मक | पद्यमय |
| पृष्ठ | ओळ | | |
| ५ | १७ | सद्गुण | सद्गुणि |
| ११ | १७ | चोरीचाहाडी तसाचिव्य भिचार ॥ | चोरिचहा डीतसाद्गु राचार ॥ |
| १३ | १२ | चाहाडी | चहाडी |
| १४ | १७ | ऊर्वीचें | उर्वीचें |
| २१ | ३ | वरतीं | वरती |
| ३० | १ | बहु | बहू |
| ३२ | ६ | खांचिशिं | खांचिधि |